

# Et historiografisk blik på sygeplejens faghistorie

Lektor Susanne Malchau

Aarhus Universitet, Institut for Folkesundhed, Afdeling for Sygeplejevidenskab

Den moderne faglærte sygeplejes gennembrud kan dateres til 1860, hvor *Florence Nightingale* grundlagde The Nightingale Training School ved St. Thomas' Hospital i London. Her tog den første sygeplejeuddannelse i verdsligt regi form, og herfra spredtes den til hele den vestlige verden, også til Danmark, der indførte modellen på Københavns Kommunehospital i 1876.

I 1907 udkom den første lærebog i sygeplejehistorie, A History of Nursing, et tobindsværk skrevet af fagets første professor *Adelaide Nutting & Lavinia L. Dock* fra Teachers College, New York [1]. Lærebogen var domineret af *Florence Nightingales* ideer, og konsekvensen var, som beskrevet af *Lori Williamsen*: *It is she who is credited with changing attitudes towards nursing and disease, she who symbolized what reformed nursing was, she who paved the way for all others to follow* [2]. *Florence Nightingale* blev på den måde stadfæstet som sygeplejens internationale ikon og omdrejningspunkt for fortolkningen af fagets historie, og det uanset andre personers initiativer og samfundsmæssige påvirkninger (Figur 1).

Diskursen var sat, og i Danmark begyndte landets toneangivende sygeplejersker at formidle sygeplejens historie i samme perspektiv. Den første danske sygeplejehistorie blev skrevet af forstanderinde *Cornelia Petersen* i 1928. Den blev i 1941 afløst af undervisningsleder *Ellen Broes* sygeplejehistorie, der udkom som et kapitel i Dansk Sygeplejeråds trebinds lærebogsserie, og den blev i 1958 til en selvstændig bog. I 1978 kom forstanderinde *Inger Gøtzsches* sygeplejehistorie, som blev revideret i 1993 [3-5] (Figur 2).

Samtlige lærebøger var kunststykker og i høj grad læseværdige. De var skrevet af lærde kvinder, der kunne formid-

lingens kunst og var i stand til at håndtere og kombinere kulturhistorie med faghistorie i et årtusindlangt perspektiv, men den moderne sygeplejes grundlæggelse i midten af 1800-tallet er dog bøgernes omdrejningspunkt, og *Florence Nightingale* fremstilles som den ubestridte hovedperson eller heltinde i den sag. Parallellen til den amerikanske lærebog er åbenlys, og som i USA kom de danske lærebøger til at repræsentere en hagiografisk historieformidling, hvor sigtet var pædagogisk og didaktisk [6]. Sygeplejens udvikling fremstilles kronologisk som en fremskridtshistorie med *Florence Nightingale* som højdepunktet og som en model for en opofrende og kaldsbetonet sygepleje. De nye faguddannede, moralsk rene sygeplejersker (borgerskabets døtre) fremstilles som et modstykke til deres forgængere, de uuddannede, umoralske, selviske vågekoner (arbejderklassens kvinder).

Lærebøgerne var uden tvivl et velovervejede middel til dannelse af faglig identitet i et nyetableret fag, der havde brug for offentlighedens anerkendelse. Det kan derfor heller ikke undre, at faget historie havde så høj prioritet, og at forstanderinderne selv påtog sig undervisningen, som det f.eks. var tilfældet på Sygeplejeskolen Sankt Josephs Hospital i København [7].

Denne diskurs fortsatte frem til 1960'erne, men herfra og i takt med sygeplejefagets konsolidering og anerkendelse som profession træder faget ind i en historieløs tid. Fokus ligger på nutid og fremtid – historien anses for at være betydningsløs. Forstanderinderne overlader undervisningen i historie til de sidst ankomne og yngste lærere. Elever såvel som lærere finder faget irrelevant. *Florence Nightingale* erklæres for død, og kvindebevægelsens paroler og ungdomsoprøret sætter i stedet diskursen [8] (Figur 3).

## Fra hagiografi til videnskab

I 1970'erne begyndte sygeplejersker selv at sætte spørgsmålstegn ved lærebøgernes historiesyn, og med dette tog sygeplejehistorien som en videnskabelig disciplin sin begyndelse. Fore-



Figur 1.  
Sygeplejens ikon  
*Florence Nightingale*  
på tysk frimærke 1955  
(Dansk Sygeplejehistorisk  
Museums arkiv).



Figur 2.  
Forstanderinde  
*Cornelia Petersen*,  
Århus Kommunehospital,  
ca. 1930 (Dansk Sygepleje-  
historisk Museums arkiv).



Supplement to the “NURSING RECORD,” December 20, 1888.

(The “Nursing Record” is Published every Thursday, Price 2d.

Office, Dorset Works, Salisbury Square, Fleet Street, London.)

Proprietors:

SAMPSON LOW, MARSTON, SEARLE AND RIVINGTON (Limited).

Figur 3. Den gamle og den nye sygeplejerske anno 1888 (Nursing Record, 1888).

gangskvinderne – en ny generation af sygeplejehistorikere – skal atter findes i USA. Blandt dem var *Teresa Christy*, der i 1968 disputerede på en sygeplejehistorisk afhandling fra Teachers College. På baggrund af sit studie indså hun, at sygeplejefaget havde behov for undersøgelser af historisk art, og at disse metodologisk burde være bundet på humanioras (historievidenskabens) teorier og metoder [9]. Målet og argumentationen lå i at: *the essential key to an understanding of nursing and its problems and successes is an adequate examination of its history* [10].

Det blev starten på en kamp for at få den historiske tilgang accepteret som værende videnskabelig og part af sygeplejefagets akademia. Det var ikke helt enkelt, eftersom akademia anså historien for at være et irrelevant uvidenskabeligt forskningsfelt. Historisk forskning var underholdning – ikke rigtig forskning. Den kliniske forskning var fagets og dermed forskningens kerneområde. Sygeplejehistorikere havde derfor både vanskeligheder med at få universiteter ansættelser og med at publicere deres forskning [9]. For at styrke sagen grundlagde *Christy* i 1978 The American Association for the History of Nursing (AAHN) som et fælles fagligt forum til fremme af sygeplejehistorien som videnskabelig disciplin.

I løbet af det næste årti fik sygeplejehistorien langsomt accept i fagets egne videnskabelige miljøer i USA og det samme skete i England, hvor specielt sygeplejehistorikere som *Cecilia Davies*, *Christopher Maggs* og *Anne Marie Rafferty* gennem deres forskning satte kursen for en omskrivning af sygeplejehistorien i den hensigt at gøre op med Nightingalemyten. Det er også fra disse lande de første (og eneste) videnskabelige tidsskrifter i sygeplejehistorie har set dagens lys. Siden 1993 har AAHN stået bag udgivelsen af tidsskriftet *Nursing History Review* og i 1995 kom det engelske tidsskrift *International History of Nursing Journal*, der desværre opførte med at udkomme i 2003. Status i dag er, at der nu er oprettet forskningscentre og professorater i sygeplejehistorie i disse lande, og at der herfra også er taget initiativ til etablering af internationale netværk og konferencer (Figur 4).

### Genetablering og nytænkning

I Danmark begyndte interessen for en nytænkning af sygeplejehistorien ca. ti år efter, at de amerikanske sygeplejehistorikere gik på barrikaderne. Det skete gennem to tiltag; dels et initiativ fra Dansk Sygeplejeråd til et historieprojekt, og dels gennem etablering af akademiske uddannelser i sygepleje.



Figur 4. Kurve over sygeplejens udvikling udarbejdet af *Lavinia Dock* i 1920 [5].

Hvad angår det første tog Dansk Sygeplejeråds daværende formand *Kirsten Stallknecht* i 1980'erne initiativ til, at fagforeningen stod bag et historieprojekt, der i sidste instans skulle ende med etablering af et sygeplejehistorisk museum. Fagforeningen ansatte historiker *Esther Petersen*, og hun skrev en række bøger om den faglærte sygeplejers gennembrud i Danmark. Prikken over i'et i dette initiativ blev åbningen af Dansk Sygeplejehistorisk Museum ved Koldingfjord i 1999. Verden over findes der kun ganske få museer af den art. Med oprettelsen af museet var det vigtigt at danne et netværk omkring det, og på den baggrund blev Dansk Sygeplejehistorisk Selskab stiftet i 1997 med det formål at medvirke til fremme af interessen for sygeplejens historie i Danmark, Norden og internationalt og at virke som støtteforening for Dansk Sygeplejehistorisk Museum. Samtidig begyndte selskabet at udgive et nyhedsbrev, som i 2004 blev til tidsskriftet *Sygepleje & Historie*. Med disse initiativer var der sat et bredt fokus på sygeplejehistorien. Sygeplejersker fik generelt adgang at forholde sig aktivt til deres fagtradition, og museet og dets arkiver danner base for nuværende og fremtidig forskning. I forhold til forskningen er der dog brug for veluddannede sygeplejehistorikere. Det er en sjælden race i Danmark, hvilket bringer mig ind på det andet nævnte initiativ, nemlig etableringen af akademiske uddannelser i sygepleje (Figur 5).

### Sygeplejehistorie og akademia

I 1991 etableredes der både kandidatuddannelse og ph.d.-studie i sygepleje i Danmark. I første omgang lå kandidatuddannelsen ved Danmarks Sygeplejerskehøjskole, men i 2001 blev uddannelsen overflyttet til Aarhus Universitet, hvor ph.d.-studiet allerede var placeret. Uddannelsernes tilhørsforhold blev Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet.

Begge uddannelser indebar muligheden for et nyt og videnskabeligt fokus på sygeplejehistorien, idet kandidatuddannelsens studieordning fra begyndelsen omfattede sygeplejens historie og idehistorie. Hvad angår ph.d.-studiet var muligheden for sygeplejehistoriske afhandlinger åbenbar. Spørgsmålet er så, i hvilken grad sygeplejehistorien har fået fokus i de respektive studier, og hvilke emner der er taget op? Et parameter for disse spørgsmål er omfanget af og emnerne i de sygeplejehistoriske kandidatspecialer og ph.d.-afhandlinger, der er skrevet i den forløbne tid.

Hvad angår kandidatspecialer er der siden 1991 dimitteret

## VIDENSKAB OG PRAKSIS | STATUSARTIKEL

ca. 300 kandidater i sygepleje, og heraf har 183 publiceret deres specialer via uddannelsesinstitutionen. Ud af de 183 titler har man i elleve skrevet speciale med historisk tilgang. Fire af disse omhandler sygeplejeuddannelsen, i fire analyseres faget og dets udøvers historiske betingelser, i to har man taget kliniske emner op, og endelig har man i en enkelt foretaget en historisk begrebsanalyse. Med en enkelt undtagelse repræsenterer specialerne perioden 1900-1956, dvs. der har været størst interesse for tiden fra optakten til fagets autorisation i 1933 frem til den gennemgribende uddannelsesreform, der fandt sted i 1956.

Hvad angår ph.d.-afhandlinger har i alt 48 danske sygeplejersker erhvervet en ph.d.-grad eller en doktorgrad ikke blot i sygeplejevidenskab, men inden for flere forskellige akademiske discipliner. Heraf har fire skrevet historiske/idehistoriske afhandlinger, og de er udgået fra følgende institutioner: Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet, 1998, Danmarks Lærerhøjskole, 1998, Det Humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet, 2003, og Det Humanistiske Fakultet ved Aarhus Universitet, 2005. Afhandlingerne er teoretisk og metodisk grebet meget forskelligt an. De repræsenterer en spændvidde mellem den videnskabelige biografi over pædagogisk filosofi til diskursanalytiske angrebsvinkler. Emnemæssigt er omdrejningspunktet ved tre af afhandlingerne sygeplejeuddannelsen, mens man i en enkelt analyserer sygeplejefagets tekstmasse. De fire afhandlinger repræsenterer en periode fra midten af 1800-tallet frem til vor tid (Figur 6).

### Status og perspektiver

Alt i alt synes det, som om sygeplejehistorien har fået accept inden for danske universitære rammer. Trods dette har feltet stadig marginale rammer og midler til udfoldelse. Samlet er det jo ikke særlig mange historiske afhandlinger, der har set dagens lys. Nye historiske specialer er undervejs, men nye

ph.d.-projekter bør i høj grad formuleres og finansieres – og accepteres på tværs af disciplinerne for deres humanistiske tilgang. Hvad angår emnerne, så viser den hidtidige forskning tydeligt, hvor central sygeplejeuddannelsen har været for fagets identitet, kampe og fremdrift, succeser og nederlag – og ikke mindst placering i det faglige hierarki. Men det er ikke hele historien! Sygeplejersker har siden fagets professionalisering i midten af 1800-tallet befundet sig i alle hjørner af samfundet for at forbygge sygdom og pleje syge, og faget har gennem den indsats været en væsentlig faktor i opbygningen af velfærden. Der bør formuleres projekter, der kan rumme og synliggøre denne mangfoldighed – ikke mindst i forhold til fagets kerne, den patientnære kliniske sygepleje.

Korrespondance: *Susanne Malchau*, Afdeling for Sygeplejevidenskab, Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet, DK-8000 Århus C.  
E-mail: sm@sygeplejevid.au.dk

Artiklen bygger på en større litteraturgennemgang. En fuldstændig litteraturliste kan fås ved henvendelse til forfatteren.

### Litteratur

1. Nutting MA, Dock LL. A history of nursing. The evolution of nursing systems from the earliest times to the foundation of the first English and American training schools for nurses. (In two volumes). New York and London: G.P. Putnam's Sons, 1907.
2. Williamsen L. History of Nursing. Bristol: Thoemmes Press, 2000.
3. Petersen C. Den Danske Sygeplejes Historie. I korte Træk. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1928.
4. Broe E. Sygeplejens Historie. I: Funding I, Rydgaard F. Lærebog og Haandbog i Sygepleje. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1941:1-82.
5. Gøtzsche I. Sygeplejens udvikling og kulturhistoriske baggrund. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1978.
6. Possing B. Den historiske biografi. I: Larsen J, red. Dansk kvindebiografisk leksikon 4. Alle tiders danske kvinder. København: Rosinante, 2000: 242-7.
7. Malchau S. Kærlighed er tjeneste. Søster Benedicte Ramsing – en biografi. København: Dansk Sygeplejeråd, 1998.
8. Martinsen K, Wærness K. Pleie uten omsorg? Norsk sykepleie mellom pasient og profesjon. Oslo: Pax, 1991.
9. Teresa C. The need for historical research in nursing. Res Nurs Health 1981;4:227-8.
10. Donahue MP. Why nursing history? J Prof Nurs 1991;2:77.

Figur 5. Nyuddannede sygeplejersker i optog med *Florence Nightingale*-lampen på Århus Amtssygehus, 1960 (Dansk Sygeplejehistorisk Museums arkiv).



Figur 6. Sygeplejeskolen Sankt Josephs Hospital København, 1943. (Sankt Josefs Søstrenes arkiv, København).

